

פרשת שמות תשע"א
האם חדש הוא חכם?

שמות פרק א

(ו) וַיִּמַּת יוֹסֵף וְכָל אָחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא: (ז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: פ
(ח) וַיִּקֶּם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף: (ט) וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֹצוּם מִמֶּנּוּ: (י) הֲבֵנָה נִתְחַכְמָה לּוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ: (יא) וַיִּשְׁמְעוּ עָלָיו שְׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיִּבְּעוּ עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעָה אֵת פְּתָיִם וְאֵת רַעֲמִסִּים: (יב) וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיִּקְצֹעוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: (יג) וַיַּעֲבְדוּ מִצְרַיִם אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרְךְ: (יד) וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבָנִים וּבְכָל עֲבָדָה בְּשָׂדֶה אֵת כָּל עֲבָדְתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרְךְ: (טו) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמַלְאֲכֵי הָעֶבְרִית אֲשֶׁר שָׁם הָאֲחֹת שְׂפָרָה וְשֵׁם הַשְּׂנִית פּוּעָה: (טז) וַיֹּאמֶר בְּיַלְדֶּךָ אֵת הָעֶבְרִית וְרֵאִיתָ עַל הָאֲבָנִים אִם בֶּן הוּא וְהַמֶּתֶן אֹתוֹ וְאִם בַּת הִיא וְחָיָה: (יז) וְתִירָאן הַמַּיְלָדֹת אֵת הָאֲלֵהִים וְלֹא עֲשׂוּ כְּאֲשֶׁר דָּבַר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַתַּחֲיֶינן אֵת הַיְלָדִים: (יח) וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמַלְאֲכֵי הָעֶבְרִית וַיֹּאמֶר לָהֶן מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתַּחֲיֶינן אֵת הַיְלָדִים: (יט) וַתֹּאמְרֶינן הַמַּיְלָדֹת אֶל פָּרְעָה כִּי לֹא כָנְשִׁים הַמִּצְרַיִת הָעֶבְרִית כִּי חַיּוֹת הֵנָּה בְּטָרָם תִּבּוֹא אֲלֵהֶן הַמַּיְלָדֹת וְיָלְדוּ:

רש"י
(ח) ויקם מלך חדש - רב ושמואל חד אמר חדש ממש. וחד אמר, שנתחדשו גזרותיו: **אשר לא ידע** - עשה עצמו כאלו לא ידע: (י) הבה נתחכמה לו - כל הבה לשון הכנה והזמנה לדבר הוא, כלומר הזמינו עצמכם לכך: **נתחכמה לו** - לעם. נתחכמה מה לעשות לו. ורבותינו דרשו נתחכם למושיען של ישראל לדונם במים, שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם (והם לא הבינו שעל כל העולם אינו מביא, אבל הוא מביא על אומה אחת): **ועלה מן הארץ** - על כרחנו. ורבותינו דרשו כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים, והרי הוא כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם יירשו:

אבן עזרא
(ח) ויקם מלך חדש פירושו כמשמעו בלא תוספות שלא היה מזרע המלוכה, על כן כתיב ויקם, כמו כי הקים בני את עבדי (ש"א כב, ח):
כי עמהם הוא מתייעץ, ואף כי בני ישראל עם רב ועצום ויעשו עמהם מלחמה גדולה. אבל אמר שיעשו דרך חכמה שלא ירגישו ישראל כי באיבה יעשו בהם, ולכך הטיל בהם מס, כי דרך הגרים בארץ להעלות מס למלך כמו שבא בשלמה (מ"א ט כא). ואחרי כן צוה בסתר למילדות להרוג הזכרים על האבנים, ואפילו היולדות עצמן לא ידעו בהם:

שמונה פרקים להרמב"ם - פרק ח
אבל אמרו (שמות י"ד ד'), "וחזקתי את לב פרעה", ואחר כך ענשו והמיתו יש בו מקום לדבר, ויעלה ממנו בידינו שורש גדול (על מה שלא חשבו כל המפרשים), והסתכל מאמרי בזה הענין ושים אליו לבך, וחבר אותו על דברי זולתי ובחר לך הטוב, והוא אצלי, שפרעה וסיעתו אילו לא היה להם חטא אלא שלא שלחו ישראל היה הענין בסופך על כל פנים שהרי הקדוש ברוך הוא מנעם מלשלוח אותם, כמו שנאמר (שמות י"א א'), "כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו", ואיך היה מבקש מהם לשלחם והם מוכרחים שלא לשלחם? ואיך ענשם אחר כן כאשר לא שלחם? וזה נראה עול בלא ספק, וסותר כל מה שהקדמנו הצעתו, אלא שאין הענין כן. אבל פרעה וסיעתו מרו בבחירתם בלי הכרח, וחמסו הגרים אשר היו בתוכם, והעלו עליהם עול גמור, כאשר נאמר בבאור (שמות א' ט-י), "ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו הבה נתחכמה לו", זאת הפעולה היתה בהם בבחירתם, מבלי הכרח רק ברוע לבבם, והיה עונש השם יתברך להם על זה למנעם מהתשובה, עד שיחולו עליהם מהעונשים <<<

Rabbi Brovender's Shiur is sponsored by Dr. Bernard & Robin Cohen
Visit www.atid.org/shiur for audio recordings, Podcasts, or to sign-up to receive sources in advance.
Visit www.WebYeshiva.org to sign up for Rabbi Brovender's fully interactive, online Yeshiva.

רמב"ם (המשר)

מה שהיה ראוי להם מן הדין, ומניעתם מהתשובה הוא שלא ישלחם, וכבר באר לו השם יתברך זה הענין והודיעו, שאילו היה רוצה להוציאם לבד היה מאבד אותו וסיעתו והיו יוצאים מהרה מאין איחור, אמנם רצה, עם הוציאו אותם, לענשם על מה שקדם מחמת שעבודם כמו שהבטיח ואמר (בראשית ט"ו י"ד), "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", ואי אפשר לענשם אילו היו עושים תשובה, ועל כן נמנעו מהתשובה והחזיקו בהם, והוא אמרו (שמות ט' טו-טז), "כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואת עמך בדבר ותכחד מן הארץ ואולם בעבור זאת העמדתך בעבור הראותך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ.

ספר רסיסי לילה - אות נד, ט'-

- והנה כלל השתדלות אדם הם בשלושה כוחות מחשבה דיבור ומעשה כמו שנאמר (דברים ל, יד) בפיך ובלבבך לעשותו. והמחשבה גם כן חלוק לשתיים מחשבה ושכל שבמוח והרצון 5 וחשק שבלב אלא שנודע דמוחא וליבא תרין רעין דלא מתפרשין היינו דלעולם מחוברים יחד מה שמחשב בו רוצה ובמה שרוצה מחשב על כן נכללים גם כן ביחד בלב כמו שכתוב (משלי ד, כג) מכל משמר נצור לבך וגו'. כי בו 10 הוא התגלות המחשבה וגמרה להוציא לפועל דעין רואה ולב חומד וכלי המעשה גומרים. עין הוא בראש נגד המוח ורומז לעיני השכל והמחשבה וחילקם פעמים לשנים כמו שנאמר (במדבר טו, לט) לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי 15 עיניכם ונאמר (משלי כג, כו) תנה בני לבך לי ועיניך וגו' ואמרו בירושלמי דברכות (פרק א הלכה ה) אי את יהיב עינא וליבא לי אנא ידע דאת דילי. כי עיקר האדם הוא המחשבה שבמוח ולב ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה 20 למעשה (קידושין מ.) ומיד בנתינת עינא וליבא אנא ידע וכו'. מה שאין כן מחשבה רעה דאין מצרפה למעשה נאמר רק לא תתורו אחרי וגו' שלא ימשכו אחרי המחשבה רעה שבמוח ולב להוציא לפועל המעשה אבל כל זמן שלא יצא 25 למעשה אינו כלום:
- וזהו גם כן ההבדל בין ישראל לעמים כמו שאמרו בירושלמי (פרק א דפאה הלכה א) כי אצלם הוא להיפך כי הקב"ה לבם של ישראל כמו שאמרו בשיר השירים רבה על פסוק (שיר 30 השירים ה, ב) ולבי ער מקרא דצור לבבי וגו' (תהלים עג, כו) היינו שמעמקי לבבם באמת דבוק בו יתברך. כמו שאמרו בפרק ב' דברכות (יז.) גלוי וידוע שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה הוא יצר רע השוכן על 35 שני מפתחי הלב (שם סא.) רק במקום הפתיחה והתגלות הלב. ולפיכך אם הוא גם בלב טוב ודאי לית טב מינה שאין מניחו בהתחלה להתפשט כלל. וגם אם שם לא כן כל זמן שלא יצא בפועל והתגלות הרי שם בעודו בלב עדיין 40 מחובר למקורו שבמעמקי הלב וכל זמן שהוא בעולם עדיין דבוק בשורש הנעלם שכולו טוב
- על כן לא נחשב רע עדיין אלא כשיצא לפועל בהתגלות ונפרד מההעלם. ואצל אומות העכו"ם הוא להיפך כי הם שורשם ברע ועומק 45 לבם כולו רע. רק כאשר המעשה בהתגלות כשנפרדת מההעלם טוב נחשב טוב אבל מה שבהעלם טוב כל זמן שלא יצא לפועל הרי עדיין מחובר בשורשו הרע ולא נתברר ונפרד עדיין שיחול עליו שם טוב. ומה שבהעלם רע 50 ודאי רע גמור שדבוק גם בשורשו הרע: ולכן כל השתדלות העמים אינו אלא במעשה הנגלית לבד ועל כן אוכלים שכרם בעולם הזה לבד שהוא עולם הנגלה ונקרא מצוות קלות (בבא בתרא י ע"ב) כי חיש קל יעופו ואינם 55 מאחר שאין להם שורש טוב. מה שאין כן בבני ישראל היום לעשותם ומחר לקבל שכרם (עבודה זרה ג.) ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט ע"ב) אף על מעשה הנגלית בעולם הזה. כי עכו"ם כל מעשיהם אינו אלא מצד 60 ההתגלות כמו שאמרו בבבא בתרא (י ע"ב) שאין עושים אלא להתייהר ובפשיטות טלפיים דעשו ראו שאני טהור. ומכל מקום אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ולפי שרוצה להראות עצמו בעולם הזה כפי ההתגלות טוב על כן 65 שכרו כן רק בעולם הזה כפי ההתגלות לבד. שבאמת גם בעולם הזה עושר שמור לבעליו לרעתו ומרבה נכסים מרבה דאגה ולבו מלא יגון ואנחה אלא שמצד ההתגלות הוא קיבול שכר טוב:
- 70 אבל בני ישראל עיקר כוונתם על הנעלמות ולעשות רצון קונם לבד ומה שעושים נגלות גם כן הוא רק מפני שכן רצון השם יתברך. ואפילו מי שיש לו איזה כוונה שלא לשמה אינו אלא כמחשבה רעה דבני ישראל שאין מצטרפות 75 למעשה כי עומק המחשבה הנעלמת אינו כן כי מעמקי לבם באמת דבוק באלהים חיים וזה כל מגמת מעשיהם והשתדלותם באמת. ולכן אינו בדין שיהיה קיבול השכר בעולם הזה שהוא שכר שמצד ההתגלות לבד בלי שום 80 דיבוק בפנימיות. כי מה יתרון לאדם בכל רכושו דעולם הזה שהוא רק כמו רגע: